Бобир С. Л.

ЗМІНА ПАРАДИГМИ ІНШОМОВНОЇ ОСВІТИ В ЕПОХУ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Останнім часом увагу вчених привертають глобалізаційні процеси, що стрімко розгортаються на наших очах і пронизують всі сфери життя. Вивчення феномену глобалізації стало предметом дослідження представників різних наук, у тому числі й педагогів.

Термін "глобалізація" визначається у Вікіпедії як процес всесвітньої економічної, політичної, культурної та релігійної інтеграції й уніфікації. Д. Найт дещо конкретизує це поняття та визначає глобалізацію як вільне розповсюдження в усьому світі ідей, концепцій, ресурсів (включаючи людські), культур, цінностей, товарів, послуг і технологій [5]. Оскільки освіта є частиною культурного життя суспільства, глобалізація не оминула й її. Консервативна за своєю природою освіта не витримує тиску навколишніх змін і змушена змінюватись сама, пристосовуючись до нових умов. Оскільки це відбувається у всіх країнах, то важливо простежити основні напрямки трансформації освіти у світі.

Вивчаючи незалежні звіти дослідницьких центрів для Ради Європи, Н.В. Мосьпан помітила чотири основні тенденції зміни парадигми освіти в наш час. Це – комерціалізація вищої освіти, альтернативні форми отримання освіти, зростання мобільності студентів та зміна ролі вчителя у побудові суспільства "економіки знань" [3].

Внаслідок комерціалізації якість вищої освіти поступово знижується до найбільш утилітарного її рівня. Оскільки студент сам фінансує своє навчання, він обирає найбільш вигідний варіант: заможні студенти йдуть у престижні вищі навчальні заклади, в той час як решта обирає більш доступні їм виші та форми навчання – заочну, дистанційну, екстернатну. Це загрожує поляризацією навчальних закладів – ще більшим зміцненням та укрупненням "брендових" вишів і маргіналізацією та скороченням регіональних. Наслідком такої поляризації може стати порушення балансу в розподілі навчальних і культурних центрів на карті [8].

Під альтернативними формами отримання освіти тут маються на увазі знання, що здобуваються за межами університетів і передаються поза формальними системами освіти. Електронне, "гібридне" (blended / flipped) навчання як продукт економіки, заснованої на знаннях, стає альтернативним способом отримання освіти особливо тими групами населення, які не можуть отримати його в традиційній формі. Відомо понад 40 моделей "гібридного" навчання на різних рівнях: викладання, навчання, навчальної діяльності, а також на рівні програм, курсів тощо. На різних "полюсах" цього спектру знаходяться "гібриди" з різними пропорціями традиційного очного й електронного дистанційного компонентів: від переважання одного з поступовим скороченням його питомої ваги та зростанням частки другого до повного його домінування [6]. Розвиток інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) зміщує центр гравітації з "навчання" до "вивчення" та

"самонавчання". Дорослі учні будуть вимагати все більш гнучких та особистісно орієнтованих типів освіти й навчання у майбутньому [8]. Можливо, в навчальні плани педагогічних університетів доведеться ввести андрагогіку.

Зростання міжнародної мобільності студентів також може призвести до порушення балансу – нерівномірного розподілу кількості студентів, а, відповідно, й викладачів по території країн; до утворення мультикультурного складу груп, що створить потребу в нових міжкультурних професійних знаннях і вміннях викладачів [3].

Глобальні зміни трансформують також роль викладача в побудові суспільства "економіки знань". Оскільки значення якісної освіти зросте, викладачам доведеться вчитися впродовж усієї кар'єри й бути готовими до перекваліфікації. Поруч із висококваліфікованими викладачами будуть працювати їхні помічники – тренери / коучі. Це диктується необхідністю забезпечити продуктивність освітніх і навчальних (E & T) систем, що є основою глобальної конкурентоздатності [3; 8]. Запит на професію вчителя на ринку праці, як і її престиж, зростуть. Зросте також відповідальність викладача за результат.

Всі ці глобальні зміни вже відбуваються у національних системах освіти, включаючи українську. Українські виші приєдналися до Болонського процесу в середині 90-х років минулого століття і наполегливо працюють над інтеграцією своєї системи освіти в Загальноєвропейську. Ми є свідками й учасниками цього процесу зі всіма його перевагами й недоліками. Проте мета цієї статті полягає не в аналізі позитивних і негативних наслідків глобалізації, яка є об'єктивним процесом, якого не можна зупинити, а в спробі простежити основні тенденції трансформації іншомовної освіти та окреслити деякі перспективні завдання, до рішення яких варто підготуватися викладачам, щоб зберегти свою конкурентоспроможність.

Отже, яким чином глобалізація позначається на діяльності викладачів іноземних мов?

Насамперед, перехід на Європейську кредитно-трансферну систему (ECTS) потребував суттєвої переробки навчальних планів і навчальних програм дисциплін, скорочення аудиторної та значного збільшення керованої самостійної роботи студентів, ретельного розподілу змісту навчання між аудиторною й самостійною роботою, чіткої кореляції змісту навчання з кількістю годин на його засвоєння й оцінкою результатів. Все це надало ваги та значно удосконалило конструктивно-планувальну функцію викладачів.

Зросла автономія студента. Викладач все більше позбавляється ролі транслятора знань та освоює нову для себе роль фасилітатора, людини, яка полегшує діяльність студента з пошуку необхідної інформації, її опрацювання та організації її ефективного засвоєння. Відповідно, викладачі переходять від авторитарного до партнерського стилю спілкування зі студентами, делегуючи їм частину своєї відповідальності за результат спільної роботи [2].

Поруч із традиційними формами навчання в державних і недержавних вишах все більша кількість студентів освоює електронне, "гібридне" вивчення матеріалу і самонавчання, завдяки удосконаленню своєї ІКТ- та медіакомпетентності на заняттях з відповідних предметів. Викладачам-

філологам підвищувати свою ІКТ-компетентність доводиться самостійно і невпинно, щоб відповідати вимогам часу і задовольняти запити студентів.

Мобільність торкнулась і українських студентів. Вони вже мають можливість брати участь у міжнародних програмах обміну, програмах роботи і подорожей за кордоном, у конференціях, літніх школах і таборах, можуть продовжувати своє навчання і стажуватися за межами України тощо. Мобільність призвела до відтоку значної кількості українських студентів. Периферійні університети вже відчувають дефіцит студентської молоді та шукають шляхи, як привабити абітурієнтів до отримання вищої освіти саме в їх стінах. Зрозуміло, що студента привабить якість і доступність освіти, з одного боку, та свобода вибору, з іншого.

Оскільки нас цікавить іншомовна освіта, ми розглядаємо проблему саме через призму готовності наших студентів до участі в міжнародних навчальних програмах. Вибір вишу можливий лише в тому разі, коли студент має достатньо якісну іншомовну підготовку.

І тут постає питання: якою мовою мають володіти учасники глобалізаційних процесів. На перший погляд, відповідь очевидна – англійською, адже в XXI столітті, як зауважує Д. Греддол, англійську мову як іноземну буде вивчати величезна кількість людей [4]. Але так було не завжди. Ми пам'ятаємо дискусії щодо введення есперанто як мови міжнародного спілкування. Проте спроба створити штучну мову на базі кількох поширених не знайшла підтримки в широких колах. Натомість стрімкий розвиток бізнесу й міжнародного права висунули на перше місце англійську мову, а поява комп'ютерних технологій, мобільних засобів зв'язку і мережі Інтернет ще більше зміцнили її позиції.

Але й цей вибір не дав вичерпної відповіді на поставлене питання, адже засвоєння іноземної мови в класичному розумінні вимагає тривалого й трудомісткого навчання спеціально підготовленими фахівцями, що не задовольняє сучасних прагматичних потреб. Як стверджує Д. Греддол, уявлення про центральну роль носіїв англійської мови щодо норм її використання змінюється [4]. Політикам, бізнесменам, ученим, фінансистам, працівникам виробничої й культурної сфер необхідно вирішувати питання співробітництва та успішно взаємодіяти, досягати взаємної згоди, не чекаючи, допоки у них сформуються належні, з огляду на мовні норми, мовленнєві навички і розвинуться відповідні комунікативні вміння. Тому постало питання навчання спрощеної англійської мови, яка б задовольняла потреби міжнародного спілкування як з носіями цієї мови, так і носіїв інших мов між собою. Такий варіант нині відомий як lingua franca. Наразі вчені намагаються визначити основні характеристики lingua franca, описати їх та, що надзвичайно важливо, окреслити підходи до її навчання, адже автоматично перенести вже відомі в нові умови, як показують наукові дослідження та досвід, неможливо [2; 7].

Одним із найбільш перспективних підходів до навчання lingua franca наразі вважається навчання англійської мови для професійного спілкування (АМПС). Вперше тему АМПС підняв В.А. Артемов 1966 року. Він висунув гіпотезу про можливість вузької спеціалізації мовлення та про відсутність необхідності освоєння великого обсягу мовного матеріалу. Вчений

запропонував скоротити мовний матеріал до необхідних меж і навчати лише прагматично обумовлених форм усного іншомовного мовлення, обмеживши навчання відібраними фонетичними, лексичними, граматичними і синтаксичними одиницями [1].

Тема АМПС актуалізувалася на початку XXI століття. Виділяють три фактори, що зумовили розвиток АМПС – історичний, глобалізаційний та прагматичний. Історичний фактор зумовив становлення англійської мови як міжнародної для послуговування в конкретних сферах діяльності. Глобалізація посилила роль lingua franca завдяки появі нових комунікаційних технологій (доступу до мережі Інтернет, у тому числі широкосмугового; мобільного зв'язку; локальних комп'ютерних мереж), великих багатонаціональних компаній, росту міжнародного бізнесу, розвитку засобів масової інформації (кабельні мережі, супутникове телебачення, цифрове телебачення, Інтернет), культурного обміну й росту мобільності у цілому світі. Прагматичні потреби сформували ціле покоління спеціалістів, для котрих знання фахової мови відкрило доступ до світових ринків валют, товарів і технологій.

Всі ці фактори спричинили виникнення нових тенденцій у лінгвістиці та в методиці викладання іноземних мов, а також зміщення акцентів. Потреби студента, що опинилися в центрі уваги, визначили подальшу спеціалізацію у вивченні мови, підготовку студентів до ефективного спілкування у сферах професійної діяльності. Все більше фахівців залучаються до розробки спеціальних методик навчання АМПС [7].

Проблеми навчання АМПС найбільш інтенсивно вивчаються стосовно системи вищої професійної освіти, де головною метою навчання іноземної мови є формування іншомовної професійної комунікативної компетентності. Ця компетентність дозволяє спеціалісту самостійно вирішувати проблеми та знаходити відповіді на питання, що виникають під час професійного та соціально-культурного спілкування іноземною мовою.

Викладене підводить нас до висновку, що в наш час відбувається суттєва зміна парадигми іншомовної освіти, обумовлена глобалізацією. Завдяки глобалізації, англійська мова стала домінувати у діловому світі, а її спрощений варіант – lingua franca – став мовою міжнародного спілкування. На основі lingua franca виникло безліч варіантів англійської мови для професійного спілкування, що задовольняють прагматичні потреби сучасного ділового світу. До переваг оволодіння англійською мовою для професійного спілкування можна віднести її доступність, економічність, гнучкість і відповідність потребам конкретних категорій студентів. Дослідження мовних явищ, властивих певній сфері професійної діяльності, а також визначення педагогічних і методичних передумов оволодіння англійською мовою для професійного спілкування і є нагальним завданням викладачів на найближче майбутнє. Крім того, в епоху глобалізації викладачам-філологам необхідно удосконалювати свою ІКТ- та міжкультурну компетентності, конструктивно-планувальні вміння, освоювати нові ролі коуча, фасилітатора та партнера в навчальному процесі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Артемов В. А. Психология обучения иностранным языкам / В. А. Артемов. – Москва: Просвещение, 1969. – 279 с.
2. Бобир С. Л. Проблеми підготовки викладача англійської мови в епоху глобалізації та один зі шляхів їх вирішення / С. Л. Бобир // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка [Текст]. Вип. 131 / ЧНПУ імені Т.Г. Шевченка ; гол. ред. Носко М.О. – Чернігів : ЧНПУ, 2015. (Серія : Педагогічні науки). – С. 6–10.
3. Мосьпан Н. В. Майбутнє професії вчителя в умовах комерціалізації вищої освіти в ЄС / Н. В. Мосьпан // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка [Текст]. Вип. 119 / ЧНПУ імені Т.Г. Шевченка; гол. ред. Носко М. О. – Чернігів : ЧНПУ, 2014. (Серія: Педагогічні науки). – С. 163–166.
4. Graddol D. English Next / D. Graddol. – London: British Council, 2006. – 132 p.
5. Knight J. Five truths about internationalization. International Higher Education / Jane Knight // Boston College Magazine. – Fall 2012. – No. 69. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.bc.edu/cihe. – Дата доступу: 17.02.2014
6. Lewis R. The hybridization of conventional higher education: UK perspective / Roger Lewis // International Review of Research in Open and Distance Learning. – 2002. – 2(2). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: http://www.irrodl.org/index.php/irrodl/article/view/58. – Дата доступу: 23.10.2014.
7. Perry H. R. Teaching Global English: a Report from the Field / Howard Randolf Perry // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка [Текст]. Вип. 131 / ЧНПУ імені Т. Г. Шевченка ; гол. ред. Носко М. О. – Чернігів : ЧНПУ, 2015. (Серія : Педагогічні науки). – С. 104–107.
8. Spatial Indicators for a ‘Europe 2020 Strategy’ Territorial Analysis. – ESPON & Universidade de Santiago de Compostela, 2012. – 91 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.espon.eu/export/sites/default/Documents/ Projects/ AppliedResearch/SIESTA/DFR/SIESTA_DFR_ReportxAtlas.pdf. – Дата доступу: 20.08.2014.